

ziekte rekent H. het klimaat, de wisseling der jaargetijden, de bodemgesteldheid, het water en de winden. Van deze uitwendige oorzaken komt hij tot de voeding, den leeftijd, het geslacht en de constitutie van den zieke. Hier breekt de keten der causaliteit af en wordt weer opgevat in de verschijnselen, die men bij den zieke waarneemt. Nauwkeurig wordt waargenomen het uitzien van den zieke, de koorts, de verhouding tusschen slapen en waken, de verschillende vormen van gestoord bewustzijn. Voorts wordt gelet op eetlust, eventueel braken of diarrhee, zweetafscheiding, sputum, urine en stoelgang. In een keur van ziektegeschiedenissen wordt hiervan breedvoerig melding gemaakt. De naïeve probleemstelling der oude artsen, die de ziekte beschouwden als een gevolg van den invloed van demonen of als een verschuiving der elementen, is bij H. volkomen veranderd, hij stelt een andere vraag, die van groote beteekenis zal blijken te zijn voor de ontwikkeling van het geneeskundig denken, wat er geschiedt met den zieken mensch. Hij ziet de ziekte als een *proces*, stelt een z.g. *kinetische diagnose*, die bovendien *individueel* is. De hippocratische denkwijze gebruikt de ervaring als materiaal, trekt er echter geen algemeene conclusies uit, maar wil met haar het ééne geval verklaren. Wat betreft de behandeling, geldt als eerste overweging, of het noodzakelijk is eenigerlei behandeling in te stellen. Immers leert de ervaring, dat de ziekte kan overgaan in gezondheid, zonder het ingrijpen van den arts. Deze overweging voert tot de gedachte van de genezingstendenz van het organisme: een verschijnsel kan zijn zoowel een uiting der ziekte-oorzaak als een nuttige reactie van het organisme. Dit wordt nader uiteengezet in het kernpunt van zijn leer, het z.g. *physisbegrip*. Wel werken verschillende oorzaken van buiten in op het menschelijk organisme, maar in het individu, dat ziek wordt, moeten bepaalde verhoudingen aanwezig zijn, waardoor het evenwicht verbroken wordt. Bier heeft aan de hand van 450 plaatsen, waar het woord *physis* in de geschriften van H. gebruikt wordt, de beteekenis hiervan nagegaan. Er onder moet worden verstaan een scheppende en reguleerende kracht van het organisme, die een universeele natuurkracht is. Deze *physis*, waarachter ons modern constitutiebegrif reeds schuil gaat, beslist over het verloop der ziekte. Anatomisch onvoldoende toegerust en zonder kennis der physiologie, maar geleid door een geniale intuïtie, heeft H. in zijn ziektebeschrijvingen vele syndromen vastgesteld, wier nadere analyse voor toekomstige geslachten bleef weggelegd. Hij kende reeds de meningitis, onderscheidde zelfs de traumatische van de otogene vorm. Op grond van zijn waarnemingen stelde hij de wet op, dat bij ééNZijdig schedeltrauma aan den gekruisten kant verlammingen of trekkingen kunnen optreden. Als oorzaak van blindheid stelde hij reeds verhoogde hersendruk vast. Ook de *epilepsie* was bekend, wordt herhaaldelijk in haar klinische verschijningsvormen behandeld. Melding wordt